

สรพนามสำหรับภิกษุและภิกษุณี

อดิศักดิ์ ทองบุญ

ภาควิชาภาษาไทย สำนักวรรณศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสถาน

ภาษาชาววัดหรืออารามิกภาษา โดยเฉพาะภาษาที่พระท่านใช้พูดกัน มีรูปแบบที่แสดงออกถึงความสุภาพ ความอ่อนน้อม ความเคารพยกย่องกัน ขอบกตัวอย่างในภาษาบาลี ดังนี้

๑. **ภิกษุพูดกับภิกษุ** ท่านใช้คำนำหน้าชื่อผู้ที่ท่านกำลังพูดด้วยว่า **อายุสุมา** (อายุตสสะหมา) แปลว่า **ท่านผู้มีอายุ**. แต่เมื่อใช้นำหน้าชื่อมักแปลเป็นสำนวนไทยว่า **ท่าน** เช่น อายุสุมา อานนุท = ท่านอานนทฺ, อายุสุมา สาริปุตฺต = ท่านสารีบุตร.

๒. **ภิกษุพูดถึงภิกษุ** (บุรุษที่ ๓) ใช้คำนำหน้าว่า อายุสุมา เหมือนกัน, แต่คำนามที่เป็นชื่อเปลี่ยนวิภัติไปตามไวยากรณ์ และมักมีคำว่า “เถระ” ต่อท้ายชื่อเพื่อยกย่องและให้เกียรติที่เอ่ยถึงท่าน เช่น อายุสุมา อานนุทตเถโร = ท่านพระอานนทเถระ, อายุสุมา

สาริปุตฺตเถโร = ท่านพระสารีบุตรเถระ.

๓. **ภิกษุณีพูดกับภิกษุณี** ใช้คำแทนชื่อว่า **อยุเย** (ไอ-เย) แปลว่า **แม่เจ้า** เช่น ภิกษุณีโย อุลลนหนุํ ภิกษุณีเอตทโวจ “สุนุทริณนุทา โข อยุเย อจิรวิพฺภนฺตา วิชฺชาตา”. ภิกษุณีทั้งหลายได้กล่าวคำนั้นกะภิกษุณีชื่ออุลลนันทาว่า **แม่เจ้า** ภิกษุณีชื่อสุนุทริณนุทา สิกได้ไม่นาน คลอดบุตรแล้ว.

๔. **ภิกษุณีพูดถึงภิกษุณี** (บุรุษที่ ๓) ใช้คำว่า **อยุยา** (ไอ-ยา) นำหน้าชื่อ เช่น อยุยา อูปฺปลวณฺณาเถรี = พระแม่เจ้าอุบลวณฺณาเถรี.

คำว่า **“หลวงพ่อ”** ภิกษุ อุกาสก หรืออุบาสิกา ใช้พูดกับภิกษุผู้เป็นพ่อตัว หรือผู้อยู่ในวัยเดียวกับพ่อตัว หรือผู้ที่ตนเคารพนับถือเป็นพ่อตามธรรมเนียมไทย.

คำว่า **“หลวงแม่”** ถ้าใช้กับพระผู้หญิงหรือภิกษุณี ก็พออนุโลมตามคำว่า **“หลวงพ่อ”** ได้. แต่ถ้าใช้กับสามเณรี ซึ่งยังไม่เป็นภิกษุณี (พระ) ก็ยังสงสัยว่าพออนุโลมได้หรือไม่.

ลองพิจารณาอีกตัวอย่างหนึ่ง คือเมื่อเรียกสามเณรีที่มีอายุพรรษามาก (เณรโขง) ว่า **“หลวงพ่อเณร”** ถ้าอนุโลมเรียกสามเณรีผู้มีอายุขุนแม่ตัว หรือเคารพยกย่องเป็นแม่ว่า **“หลวงแม่เณร”** ก็น่าจะได้.

อีกตัวอย่างหนึ่ง คำว่า **“อาจารย์แม่”** ก็ใช้ได้ ถ้าใช้กับอาจารย์ที่เป็นแม่ หรือที่ผู้พูดเคารพยกย่องเป็นแม่. ต่อไปก็คงมีคำว่า **“อาจารย์พ่อ”** ซึ่งอนุโลมใช้กับคำว่า **“อาจารย์แม่”** ได้.

ในวงการหมอ จะใช้ว่า **“หมอป่อ” “หมอแม่”** ไม่ได้ เพราะมีคำ **“พ่อหมอ” “แม่หมอ”** ใช้อยู่แล้ว.